

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Charlotta Edvinsson

Otrohet som förmildrande omständighet

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Termin: HT 2015

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte	4
1.3 Frågeställningar	5
1.4 Avgränsningar	5
1.5 Metod och material	6
1.6 Disposition	6
2 PROVOKATION	8
2.1 Bestämmelsen införs	8
2.2 Den nuvarande lydelsen	8
2.3 Gränsen mot andra ansvarsfrihetsgrunder	9
3 BEDÖMNINGEN	11
3.1 Sinnestillstånd	11
3.2 Ett moraliskt dilemma	12
3.3 Proportionerlig straffnedsättning	13
3.4 Klarare riktlinjer efter 2010 års lag?	13
4 KRITIK MOT PROVOKATIONSBESTÄMMELSEN	14
4.1 Alternativa bedömningsformer	14
5 MÄNS VÅLD MOT KVINNOR	15
5.1 Behandling av skuld	15
5.2 Hedersvåld	16

6 PRAXIS	18
6.1 Inverkan på straffvärde och lägre rubricering	18
6.2 Inverkan på straffvärdet	19
6.3 Lägre rubricering	19
6.4 Rättsfall innan lagens införande	20
7 EMOTIONER OCH VÄRDERINGAR I RELATION TILL DEN FRAMPROVOCERADE GÄRNINGEN	21
7.1 Emotioner	21
7.2 Värderingar	22
7.2.1 Exempel på värderingars roll	24
8 ANALYS OCH SLUTSATSER	25
8.1 Kan otrohet verkligen anses utgöra ett kränkande beteende i rättslig mening?	25
8.2 Hur påverkas bedömningen av gärningsmannens och samhällets värderingar?	27
8.3 Hur står provokationsbestämmelsen i relation till hedersrelaterat våld?	28
8.4 Hur kan straffrätten undvika att en kvinnas otrohet fungerar som grund för strafflindring?	29
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	32
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	34
BILAGA	35

Summary

This essay discusses infidelity as a mitigating circumstance in BrB 29 kap. 3§ 1p. According to this regulation, an offensive behaviour, a provocation, can constitute a mitigating circumstance. Even though provocation as a mitigating circumstance wasn't introduced as a statute until 1988, infidelity was given the same function before that date. An amendment was made 2010, and the criterion *grossly offensive* was substituted with *obviously offensive*. This amendment made it easier to view infidelity as a mitigating circumstance. The logic that enables this is basically the same one that justifies honour violence. Therefore, the essay also discusses this perspective.

A provoked act is justified because of the plausibility for the perpetrator to react in a certain way, and consequently, the essay brings up how different valuations matter by the time of judging an offense. It is not preferable with a system that accepts all reasons why someone is offended. Finally, the essay states that violence preceded by infidelity often regard situations where the perpetrator lost his self-control. The crime is therefore more appropriate to be judged by BrB 29 kap. 3§ 2p.

Sammanfattning

Den här uppsatsen behandlar otrohet i förhållande till de förmildrade omständigheterna i BrB 29 kap. 3§ 1p. Enligt denna strafflindringsgrund kan ett uppenbart kränkande beteende, vilket i förarbeten översätts med provokation, utgöra en förmildrande omständighet. Provokation som förmildrande omständighet har sedan år 1988 varit lagstadgat. Otrohet har dock även innan införandet i lagen getts en provokationsliknande förklaring och därmed fungerat som strafflindring. Genom en lagändring år 2010 byttes det kvalificerade rekvisitet *grovt kränkande* ut mot *uppenbart kränkande*, vilket underlättade för att betrakta otrohet som en förmildrande omständighet.

Den modell som möjliggör detta utgörs av i princip samma logik som rättfärdigar hedersvåld, varför uppsatsen behandlar även detta. En framprovocerad gärning rättfärdigas med hänsyn till rimligheten för gärningsmannen att reagera på visst sätt, och därför aktualiseras frågan hur olika värderingar får betydelse vid bedömningen av en kränkning. En bedömningsform där samtliga kränkingsanledningar godtas är inte att föredra, då detta underlättar för oönskade värderingar i samhället. Slutligen kan konstateras att en misshandel som föregåtts av en otrohet ofta handlar om situationer då gärningsmannen förlorat sin självkontroll, och den strafflindringsgrund som bör ta vid är istället BrB 29 kap. 3§ 2p.

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
TR	Tingsrätten
HovR	Hovrätten
HD	Högsta domstolen
JT	Juridisk tidsskrift
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
SFS	Svensk författningssamling

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Den här uppsatsen redogör för hur svensk rätt behandlar otrohet i förhållande till de förmildrande omständigheterna som återfinns i BrB 29 kap. 3§ 1p. Mitt intresse för frågan väcktes hösten 2015, då ett fall på området fick stor uppmärksamhet i sociala medier. Många frågade sig om fallet, där en misshandel rubricerades lägre på grund av att en kvinna varit otrogen mot sin man, innebar en svensk variant på hedersvåld. Efter att ha gjort efterforskningar hittade jag fler fall där otrohet behandlats som ett kränkande beteende och därmed fungerat som en förmildrande omständighet. Mitt val av ämne grundar sig i ett intresse för att förstå hur den svenska rättsordningen kan innehålla en reglering som i viss mån ursäktar mäns våld mot kvinnor. Ursäktande enligt BrB 29 kap. 3§ 1p ska ske på den grund att ett kränkande beteende föreligger, och trots att otrohet kan anses fel ställer jag mig tveksam till att det bör anses som ett kränkande beteende i rättslig mening.

1.2 Syfte

Uppsatsen har flera syften. Dels ska det utredas huruvida otrohet rent lagtekniskt kan räknas som en provokation, samt vilka värderingar och synsätt i samhället som bidrar till detta. Dels ska uppsatsen undersöka huruvida det är berättigat med en parallell till hedersvåld. Syftet är även att förstå hur otrohet kan utgöra en ursäktande omständighet vid våld, när det saknas motivering kring varför strafflindring vid ett kränkande beteende är berättigat över huvud taget.

1.3 Frågeställningar

Uppsatsen ämnar besvara följande fyra frågeställningar:

1. Kan otrohet verkligen anses utgöra ett kränkande beteende i rättslig mening?
2. Hur påverkar gärningsmannens och samhällets värderingar bedömningen?
3. Hur står provokationsbestämmelsen i relation till hedersrelaterat våld?
4. Hur kan straffrätten undvika att en kvinnas otrohet fungerar som grund för straffflinring?

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen avser den svenska regleringen av provokation, och avgränsas genom att behandla misshandelsbrott där mannen är förövare och kvinnan är offer. Jag kommer således använda mig av benämningen ”gärningsmannen”. Det kommer inte göras någon granskning avseende statistiken kring mäns våld mot kvinnor; uppsatsen utgår från den vedertagna föreställningen kring mäns våld mot kvinnor som ett samhällsproblem, vilket även stöds av en rapport utfärdad av BRÅ.¹

Jämförelser med, och exempel ur, common law² kommer att göras då detta anses nödvändigt för en större förståelse. Ett fall avseende dödligt våld kommer att beröras, då fallet tydligt belyser problematiken med provokationsbestämmelsen.

Uppsatsen utgår ifrån BrB 29 kap 3§ 1p, vars uttryckliga terminologi är ”kränkande beteende”. Detta översätts i förarbetena med ”provokation” varför jag genomgående under uppsatsen kommer använda mig av terminologin ”provokationsbestämmelsen”.

---

¹ BRÅ, Rapport 2009:12, *Våld mot kvinnor och män i nära relationer - Våldets karaktär och offrens*

² Ursprungligen engelskt rättssystem som bygger på prejudikat.

1.5 Metod och material

För att besvara mina frågeställningar kommer jag inledningsvis sätta mig in i provokationsbestämmelsens struktur och utformning. Detta innebär främst att läsa förarbeten. Jag kommer även i doktrin och vetenskapliga artiklar söka svar på vilken kritik det finns avseende bestämmelsen och dess effekter. Då mitt ämne berör mäns våld mot kvinnor kommer jag till stor del använda mig av Monica Burmans skrifter, då hon forskar kring den rättsliga hanteringen av mäns våld mot kvinnor samt i flera artiklar berört problematiken kring provokationsbestämmelsen.

1.6 Disposition

Avhandlingen inleds i kapitel två. Bakgrunden till bestämmelsen kommer att behandlas, samt de motiv som låg till grund för lagändringen år 2010. För att förstå när provokationsbestämmelsen aktualiseras kommer en jämförelse med andra ansvarsfrihetsgrunder att göras.

Kapitel tre redogör för hur bedömningen av en provokation går till, samt hur provokationsbestämmelsen förhåller sig till gärningsmannens sinnestillstånd.

Kapitel fyra behandlar den kritik som finns mot provokationsbestämmelsens utformning. Claes Lernestedt ges en framträdande roll då han utförligt gett förslag på hur provokationsbestämmelsen bör utformas.

Kapitel fem redogör för mäns våld mot kvinnor. Monica Burman ges en framträdande roll då hon forskar kring den rättsliga hanteringen av mäns våld mot kvinnor. I detta kapitel kommer även hedersvåld och dess koppling till provokation beröras.

Kapitel sex återger fyra stycken rättsfall indelade i olika kategorier. För att belysa hur provokation innan införandet i lagen gavs rättslig betydelse återges ett rättsfall daterat innan detta.

Kapitel sju behandlar hur emotioner samt värderingar påverkar bedömningen av en provokation, och vilka ståndpunkter som finns kring detta.

Kapitel åtta avslutar avhandlingen. Här analyseras det framtagna materialet och frågeställningarna besvaras.

2. Provokation

2.1 Bestämmelsen införs

Provokationsbestämmelsen infördes i BrB år 1988. Innan införseln i lagen hade provokation dock tillmätts betydelse som förmildrande omständighet under lång tid.³ I den proposition som låg till grund för lagen konstaterades att det var av stor vikt att domstolarna hade möjlighet att väga in särskilda förhållanden i straffvärdebedömningen.⁴

Huvudregeln vid straffmätning är att straff mäts ut efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde.⁵ Genom provokationsbestämmelsen, som tar sikte på de situationer då någon hetsas eller retas till att begå brott, kan straffvärdets minimum underskridas. Bestämmelsen var avsedd att tillämpas med stor försiktighet, och en hög grad av de relevanta omständigheterna skulle krävas för ett straff under minimum. Möjligheten att underskrida ett straffvärde vid speciella situationer förväntades leda till ökad enhetlighet och förutsägbarhet, och domstolarna skulle få klarare underlag för hur de skulle ta ställning till speciella omständigheter i olika situationer.⁶

2.2 Den nuvarande lydelsen

Provokationsbestämmelsen reformerades år 2010. Syftet var att de förmildrande omständigheterna skulle ges ett ökat genomslag vid straffvärdebedömningen.⁷ Det konstaterades att dessa omständigheter sällan åberopas i domskälen, vilket ansågs otillfredsställande då omständigheterna vid enskilda brott kan skilja sig mycket åt. Ett mer nyanserat sätt att bedöma straffvärdet ansågs nödvändigt, och ett ökat utrymme att beakta dessa omständigheter skulle leda till tydligare argumentation i domskälen.

---

³ von Hirsch & Jareborg, *Provokation*, I: Nordisk tidskrift för Kriminalvetenskap, Kandrups bogtryckeri, 1986.

⁴ Prop. 1987/88:120 om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.) s. 41.

⁵ BrB 29 kap. 1§ 1st.

⁶ Prop. 1987/88:120, s. 87.

⁷ Prop. 2009/10:147 *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott*, s. 1.

Detta skulle i sin tur främja en enhetlig rättstillämpning. För att uppnå ett utvidgat tillämpningsområde föreslogs en ändring av de kvalificerade rekvisiten, från *grovt kränkande* till *uppenbart kränkande*. En provokation skulle på så sätt kunna beaktas även när den varit av mindre styrka än vad den föregående regleringen hade krävt.⁸ Den nya lydelsen av BrB 29 kap. 3§ 1p blev:

”Såsom förmildrande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet ska, vid sidan av vad som är föreskrivet för vissa fall, särskilt beaktas

1. *om brottet föranletts av någon annans uppenbart kränkande beteende”*⁹

Fokus skulle inte ligga på gärningsmannens egen upplevelse huruvida ett kränkande beteende förelegat, utan den nya lydelsen skulle markera att bedömningen skulle ske objektivt.¹⁰ Rätten skulle också beakta relationen parterna emellan, och ett beteende som i en situation bedöms som provokation behöver i en annan situation inte vara det.¹¹

2.3 Gränsen mot andra ansvarsfrihetsgrunder

Provokationsbestämmelsen tar sikte på att *delvis ursäkta* gärningen. Den skiljer sig således från nödvärnsbestämmelsen,¹² som karaktäriseras av att det finns *rättfärdigande* omständigheter, samt bestämmelsen om excess,¹³ som karaktäriseras av *helt ursäktande* omständigheter. Rättfärdigande omständigheter gör att gärningen blir tillåten, medan ursäktande omständigheter gör att gärningsmannen ursäktas trots otillåten gärning.¹⁴ En framprovocerad gärning anses alltså inte rättfärdigad, eftersom gärningsmannen inte agerar i syfte att skydda ett grundläggande intresse. Gärningen

---

⁸ Prop. 2009/10:147, s. 27f.

⁹ SFS 2010:370 *Lag om ändring i brottsbalken*.

¹⁰ SOU 2008:85, *Straff i proportion till brottets allvar*, s. 286.

¹¹ SOU 2008:85, s. 287.

¹² BrB 24 kap. 1§ 1st; ”En gärning som någon begår i nödvärn utgör brott endast om den med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt är uppenbart oförsvarlig”.

¹³ BrB 24 kap. 6 §; ”Om någon i fall där 1--5 §§ detta kapitel eller 10 § polislagen (1984:387) ä tillämplig har gjort mer än vad som är medgivet, skall han ändå vara fri från ansvar, om omständigheterna var sådana att han svårligen kunde besinna sig”.

¹⁴ Asp, Petter, Ulväng, Magnus, Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, Iustus förlag, 2010, s. 398.

kan inte heller anses helt ursäktad eftersom enbart en kränkning inte gör den berättigad.¹⁵

---

¹⁵ von Hirsch & Jareborg, a.a. s. 436.

3. Bedömningen

Provokationsbestämmelsen tar sikte på de situationer då gärningsmannen haft anledning att reagera på någon annans beteende, handling eller ord, och kan påverka såväl straffvärdet som brottets svårighetsgrad.¹⁶ Förarbetena definierar provokation som när någon hetsas eller retas till att begå brott.¹⁷

Det är långt ifrån klart hur bedömningen kring ett kränkande beteende ska ske, då riktlinjer för metoden saknas i förarbetena. Emellertid sker bedömningen i domstolarna ändå i två steg; en faktisk samt en normativ del. Den faktiska utgörs av att gärningsmannen ska ha befunnit sig i ett provocerat tillstånd framkallat av en annan person, och den normativa utgörs av att de skäl som anges ska accepteras som rimliga. Vad som exakt ingår i de olika aspekterna är emellertid oklart. Nedsättningen av straffet ska stå i relation till det kränkande beteendets styrka, men huruvida man med styrka avser beteendet i sig eller i vilken grad gärningsmannen blivit kränkt framgår inte.¹⁸

3.1 Sinnestillstånd

Provokationsbestämmelsen tillämpas oberoende av gärningsmannens sinnestillstånd. Vanligtvis när straffrätten behandlar ursäktade gärningar görs bedömningen enligt konformitetsprincipen – dvs. att en person som inte hade möjlighet att rätta sig efter lagen inte heller ska anses ansvarig. Provokation bedöms emellertid inte efter denna princip. Utgångspunkt tas istället i att gärningsmannen kunde rätta sig efter lagen, dvs. var vid sitt sinnes fulla bruk, men att det är orimligt att kräva att han skulle göra det.¹⁹

Inom common law ser man annorlunda på sinnestillståndets funktion. Utgångspunkt tas i två principer; dels ska offrets beteende varit av sådan art att en ”reasonable

---

¹⁶ Jareborg, Nils & Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, Norstedts juridik, 2010, s.116.

¹⁷ Prop. 1987/88:120, s. 87.

¹⁸ Burman, Monica, *Provokation – Förnuft eller känsla?* I: Festskrift till Per Ole Träskman, 2011, s.104.

¹⁹ Jareborg, Nils, *Determinism och straffrättsligt ansvar*, I: Straffrättsliga studier tillägnade Alvar Nelson, Lustus förlag, Uppsala, 1985, s. 5.

person” skulle ha förlorat fattningen med anledning av det, dels ska ”hot anger” föreligga, dvs. gärningen ska ha utförts i direkt anslutning till provokationen. Avsaknaden av krav på bristande självkontroll gör det anmärkningsvärt att ställa krav på att gärningen sker i direkt anslutning till provokationen, eftersom den provocerande känslan likväl kan finnas i ett senare skede. Om ett agerande i direkt anslutning till provokationen är tillåtet, men inte ett senare, måste man anta att det också förutsätts bristande självkontroll. Genom det synsätt som common law förmedlar har man därmed förenat två motstridiga grunder för strafflindring; en person som agerar i ett tillstånd av bristande självkontroll kan inte anses agera som en ”reasonable person”.²⁰

3.2 Ett moraliskt dilemma

Förarbetena till provokationsbestämmelsen motiverar inte varför provokation ska vara en förmildrande omständighet, och inom doktrinen är det främst Andrew von Hirsch och Nils Jareborg som utvecklat frågan om varför. De förklarar provokationens karaktär som förmildrande omständighet med ett moraliskt dilemma. En moralisk bedömning av handlingsskäl är det centrala, och en provocerad person ska inte anses lika klandervärd som en oprovocerad person. von Hirsch och Jareborg föreställer sig att den provocerade gör något moraliskt sunt, dvs. agerar utifrån en moraliskt godtagbar impuls. På grund av denna moraliska konflikt sänks *kraven* på självbehärskning, utan att *förmågan* till självbehärskning behöver vara nedsatt.²¹ von Hirsch och Jareborg menar att en utbredd uppfattning kring människors handlingar i allmänhet torde vara att den som agerat fel men med ett moraliskt skäl förtjänar mer sympati än den som agerat med moralen emot sig. En handling som föregåtts av en kränkning kan på så sätt anses moralenlig.²²

---

²⁰ von Hirsch, & Jareborg, a.a., s. 437,443.

²¹ Burman, Provokation, s. 105f.

²² von Hirsch & Jareborg, a.a. s. 442.

3.3 Proportionerlig straffnedsättning

Inkeri Anttila, professor emerita i straffrätt vid Uppsala universitet, anför att provokation från ett offer alltid verkar i mildrande riktning utifrån modellen att ju mer offret minskat gärningsmannens förmåga att bete sig normenligt, desto mindre är dennes skuld. Vissa provokationer bör dock enligt Anttila kunna få mindre betydelse efter en avvägning mot allmänpreventiva och moralpolitiska hänsyn.²³

3.4 Klarare riktlinjer efter 2010 års lag?

Claes Lernestedt, professor i straffrätt vid Uppsala universitet, anser att den språkliga ändringen av bestämmelsen år 2010 innebär en tydligare vägledning gällande bedömningen. Trots avsaknad av direkta anvisningar i förarbetena pekar han på följande formulering som en form av riktlinje;

*”Bedömningen av om en sådan provokation förelegat ska ske utifrån vad som typiskt sett utgör ett klart kränkande beteende i ett sådant sammanhang det varit fråga om i det enskilda fallet. Det ska alltså vid en objektiv bedömning framstå som förståeligt att den tilltalade agerat som han eller hon gjort. Av betydelse är därvid t.ex. de inblandades bakgrund och relation till varandra”*²⁴

Utifrån ovanstående drar Lernestedt slutsatsen att den normativa delen bör ha en bakåtblickande karaktär. Om det ska vara förståeligt att just den tilltalade agerat så som han eller hon gjort kan bedömningen inte ske ur ett framåtblickande perspektiv då detta skulle ge upphov till en enhetlig standard. Detta skulle i sin tur försvåra bedömningen av den enskilde tilltalades agerande.²⁵

---

²³ Anttila, Inkeri, *Offrets ansvar*, Straffrättsliga studier tillägnade Alvar Nelson, Iustus förlag, Uppsala, 1985, s.174.

²⁴ Prop. 2009/10:147, s. 44.

²⁵ Lernestedt, Claes, *Dit och tillbaka igen – om individ och struktur i straffrätten*, Iustus förlag, 2010, s. 268.

4. Kritik mot provokationsbestämmelsen

Lernestedt är av uppfattningen att provokationsbestämmelsen i dess nuvarande form bör slopas alternativt modifieras. Han konstaterar att gärningar i affekt, och exemplifierar då en man som får reda på att hans fru varit otrogen, historiskt sett behandlats mildare. Lernestedt ifrågasätter huruvida det politiskt i dagens Sverige kan vara önskvärt med en reglering som ger nämnda typ av händelser benämningen ”provokation” i straffrättslig mening. Vidare identifierar Lernestedt två problem med provokationsbestämmelsen; dels att reglerna kring gärningsmannens klander inte bör innehålla några moralbildande element, dels att om sådana beteendestandarder ändå accepteras bör de inte vara utformade på ett sätt som gör att det är majoritetens normer som styr.²⁶

4.1 Alternativa bedömningsformer

Som tidigare nämnt består provokationsbedömningen i två steg²⁷, en faktisk samt en normativ del. Lernestedts ståndpunkt är att den normativa delen inte bör innefatta något utrymme alls för framåtblickande skäl. Istället bör ett bakåtblickande perspektiv tillämpas, där gärningen i sig är i fokus. Alternativt, menar Lernestedt, kan den normativa delen avlägsnas helt. Resultatet skulle då bli en reglering där provokationsinvändningen godtas så fort ett tillstånd av vrede framkallat av offret kan visas (den faktiska delen). Som ett sista alternativ skulle provokation som förmildrande omständighet kunna uteslutas helt. Detta skulle troligtvis resultera i att gärningar framkallade av någon annans beteende istället skulle prövas mot BrB 29 kap. 3§ 2p²⁸, allvarlig psykisk störning som förmildrande omständighet.²⁹

---

²⁶ Lernestedt, a.a. s. 264f.

²⁷ Se 3.

²⁸ BrB 29 kap. 3§ 2p; ”om den tilltalade till följd av en allvarlig psykisk störning haft nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt eller annars till följd av en psykisk störning, sinnesrörelse eller av någon annan orsak haft nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande”

5. Mäns våld mot kvinnor

5.1 Behandling av skuld

Monica Burman, universitetslektor vid Juridiskt forum vid Umeå universitet, forskar om den rättsliga hanteringen av mäns våld mot kvinnor i nära relationer. I artikeln ”*Blaming violent men – a challenge to the Swedish criminal law on provocation*” behandlar hon hur mäns skuld för deras våld mot kvinnliga partners hanteras i svensk rätt. Inledningsvis konstaterar Burman att feminister länge kritiserat hur provokation används för att rättfärdiga våld som bygger på att kvinnan ”bad om det”, och hur uppfattningen kring kvinnans skuld bidrar till möjligheten att mildra straffvärdet. Burman konstaterar att domstolarna haft en stor frihet när de bedömer vad som utgör ett kränkande beteende, samt att de många gånger utan vidare accepterat mannens påstående att han blivit provocerad. Avsaknaden av motivering, få riktlinjer kring bedömningen samt en brist på doktrin i ämnet är enligt Burman orsaken till detta.

Burman anser att provokationsbestämmelsen är utformad på ett sätt som ger våldsamma män möjlighet att upprepade gånger skylla deras våld på kvinnorna. I ett sammanhang där det är stigmatiserat eller negativt att vara våldsam kan provokation då användas som en ursäkt till att bruka våld, utan att mannen behöver kategoriseras som en våldsam man. Mäns ansvar för deras känslomässiga reaktioner gentemot kvinnor bör bedömas genom att kännas vid hur värderingar interagerar med maktrelationer, och våldsamma män bör enligt Burman anses ansvariga för deras känslomässiga respons gentemot kvinnor.³⁰

---

²⁹ Lernestedt, a.a. s. 266f.

³⁰ Burman, *Blaming violent men – a challenge to the Swedish law on provocation*, I: Women’s studies International forum 46, 2014, s. 88-95.

5.2 Hedersvåld

Som tidigare nämnt³¹ försvarar en provocerad gärningsman inget grundläggande intresse. Däremot kan ett sekundärt intresse identifieras; den sociala aspekten.³² Detta kommer inte minst till uttryck i hederskulturer, där mannens eller familjens heder är beroende av kvinnans beteende. Ett avsteg från vad som anses acceptabelt, t.ex. otrohet, anses vanära hedern.³³ Det hedersrelaterade våldet utförs således i syfte att återställa hedern.³⁴ Situationen skiljer sig från den typsituation där en provocerad gärningsman agerar på grund av att han är kränkt, och inte för att skydda varken ett fundamentalt eller sekundärt intresse. Anspråk på mildare bedömning på grund av att ett sådant intresse hotas kan inte göras via provokationsbestämmelsen, eftersom den endast tar sikte på när någon blir uppenbart kränkt. Att trohet inom äktenskapet behandlas högre än människors liv och hälsa, och därmed rättfärdigar våld i många kulturer, är givetvis inte önskvärt. Att det är godtagbart inom vissa kulturer kan dock liknas vid att vi enligt våra rättssystem inte lägger någon skuld på den som agerat i nödvärn.³⁵

Europeiska domstolar behandlar i regel hedersmord som vilket annat mord som helst och tar inte hänsyn till religiösa eller etniska traditioner.³⁶ Ett exempel kan tas i ett hovrättsfall från 1990³⁷, där en libanesisk man bosatt i Sverige stod åtalad för mord på sin hustru. Hustrun hade varit otrogen och ville skiljas. Mannen invände mot en fällande dom på den grunden att samma brott i hans hemland bedöms mildare samt att en gift kvinnas otrohet är det värsta brott man kan göra sig skyldig till. Domstolen borde enligt mannen ta hänsyn till detta vid såväl brottsrubricering som straffmätning. Invändningen lämnades utan bifall, och trots att domstolen konstaterade att otroheten varit provocerande för mannen ansågs det inte som en förmildrande omständighet.

Madeleine Leijonhufvud, professor emerita i straffrätt vid Stockholms universitet, anser att det kan ifrågasättas huruvida otrohet över huvud taget kan räknas som ett

---

³¹ Se 2.3.

³² von Hirsch & Jareborg, a.a. s. 440.

³³ BRÅ, Rapport 2012:1, *Polisens utredningar av hedersrelaterat våld*, s. 32.

³⁴ BRÅ, a.a. s.6.

³⁵ von Hirsch & Jareborg, a.a. s. 440.

³⁶ Mahmoudi, a.a. s. 245.

³⁷ RH 1990:125.

kränkande beteende och därmed ligga till grund för strafflindring. Leijonhufvud menar att mäns våld mot kvinnor inte ska kunna försvaras på de grunder hederskulturen vilar på, emellertid frågar hon sig om det ändå bör vara rimligt att faktiskt beakta känsloläget hos den som slår, dvs. att kränkningen är en faktisk omständighet gärningsmannen inte kan förväntas hantera.³⁸

---

³⁸ Mailkonversation med Madeleine Leijonhufvud, se bilaga.

6. Praxis

6.1 Inverkan på straffvärde och lägre rubricering

Det första fallet som behandlas innefattar inte otrohet. Fallet är dock av betydelse då det exemplifierar hur en kvinnas, ur domstolens synvinkel, omoraliska beteende kan anses vara ett kränkande beteende. Fall B 1260-15 refererar även till det.

En man och en kvinna inledde år 1985 ett samboförhållande, vilket på kvinnans initiativ kom att avbrytas flertalet gånger. Vid i princip varje brytning gick kvinnan vidare till en annan man. Vid den för fallet aktuella händelsens tidpunkt, då de var ett par, träffades de på en nattklubb, och mannen uppmärksammade att kvinnan dansade med en annan. Mannen försökte förmå kvinnan att åka hem tillsammans med honom, varpå hon uttryckte att hon hellre skulle åka hem med vem som helst utom honom. Mannen uppfattade detta som hånande, och uppgav även att kvinnan skulle ha skrattat åt samt uppmanat mannen att riva itu ett kärleksbrev mannen hade skrivit. Mannen utdelade då ett knytnävsslag i ansiktet på kvinnan, för att därefter knuffa henne över staketet ner i en slänt. Mannen kastade sedan ut henne i vattnet, varpå han tryckte hennes huvud under vattenytan innan en förbipasserande man kom till undsättning.

TR ansåg att förhållandet varit känslomässigt påfrestande för mannen, då han varit kär i kvinnan hela tiden och hon i sin tur ständigt hade avbrutit relationen för att sedan ta tillbaka honom. Den provokation som ägt rum inne på klubben, dvs. att ännu en brytning aktualiserats, ansågs i sig inte tillräcklig för strafflindring – dock kunde det ses som ett sista led i ett kränkande beteende från kvinnans sida. Gärningarna ansågs därför ha föregåtts av ett grovt kränkande beteende och gavs därmed en inverkan på såväl straffvärdet som rubriceringen. Till skillnad från HovR som ansåg misshandeln som grov, konstaterade HD att misshandeln visserligen varit av allvarligt slag, men med tanke på att mannen agerat i ett tillstånd av djup upprördhet kunde misshandeln inte anses vara så hänsynslös eller rå vilket krävs för att den ska räknas som grov.³⁹ HD mildrade straffet med hjälp av såväl BrB 29 kap 3§ 1 och 2p och skriver i sina

---

³⁹ NJA 1990 s. 776.

domskäl; ”*då rann sinnet över på honom, och han ville ge henne en läxa för att hon lekte med hans känslor*”.⁴⁰

6.2 Inverkan på straffvärdet

År 2007 dömdes en man av TR till sex månaders fängelse för att ha gjort sig skyldig till misshandel samt olaga hot mot sin hustru. Vid två tillfällen hade hustrun blivit utsatt för våld i form av sparkar och slag mot både huvud och kropp. Mannen hade vidare uttalat hot om att döda henne om hon lämnade honom. Mannen uppgavs av kvinnan ha varit en våldsam person och hon har ofta varit rädd för att bli slagen. Misshandeln föregicks av att mannen hittat sin hustru tillsammans med en annan man. Fallet överklagades till HovR, vilka var ense med TR att straffvärdet för den samlade brottsligheten uppgick till 6 månader. Däremot konstaterade HovR att uppgiften om att hustrun påträffats i en otrohetssituation med en annan man läggs till grund för bedömningen i påföljdsfrågan. Omständigheten betraktades som en i viss mån förmildrande omständighet vid bedömningen av straffvärdet, och då misshandeln ansågs ha föregåtts av viss provokation ändrades domen till fyra månaders fängelse.⁴¹

6.3 Lägre rubricering

En uppmärksammas dom kom i september 2015. Händelserna som föregick domen bestod i följande; mannen hade fått reda på att kvinnan varit otrogen mot honom, och därför beslutat sig att ringa upp den andra mannen för att tala ut. Under samtalets gång kom kvinnan hem, varpå hon ropade åt mannen i luren att lägga på. Kvinnan har därefter tilldelats en våldsam knuff samt ett knytnävsslag på överarmen. TR konstaterade att slag med knuten näve normalt bedöms som misshandel av normalgraden, men att det i fall av provokation kan komma att sänkas till ringa misshandel. Provokationen i detta fall bestod enligt TR dels i otroheten, dels i det

---

⁴⁰ NJA 1990 s. 776, (s. 788).

⁴¹ Svea HovR, mål nr. B 33-08.

faktum att kvinnan skrek till den andra mannen i luren, vilket hennes man ska ha uppfattat som att hon tog hans parti. Misshandeln bedömdes därför som ringa.⁴²

6.4 Rättsfall innan lagens införande

Nedanstående fall ägde rum innan provokationsbestämmelsen införande. Provokation användes även då som en förmildrande omständighet, men benämndes inte alltid som sådan. En provokationsliknande förklaring ges till det tillstånd hos mannen vilket i sin tur utlöste våldet.⁴³

1972 stod en man åtalad för att ha tilldelat sin fästmö slag med knuten hand i ansiktet och på kroppen, samt slagit henne med en vägmarkeringsskylt i ryggen. Kvinnan hade till följd av detta bland annat fått nedsatt hörsel på ena örat. Misshandeln föregicks av att mannen av en bekant fått reda på att kvinnan varit otrogen med två andra män. Mannen har beskrivit händelsen med att han upplevde uppgiften om otroheten som en chock, och att han inte hade någon uppfattning om varken tid eller rum. HD konstaterade att misshandeln förövats i ett djupt tillstånd av upprördhet, och till skillnad från HovR som utdömt ett tre månader långt fängelsestraff ansåg HD att villkorlig dom var skäligare med tanke på omständigheterna.⁴⁴

---

⁴² Vänersborgs TR, mål nr. B 1260-15.

⁴³ Burman, *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*, 2007, s. 370.

⁴⁴ NJA 1972 s. 654.

7. Emotioner och värderingar i relation till den framprovocerade gärningen

7.1 Emotioner

Olika uppfattningar föreligger kring hur en människas emotioner interagerar med den kroppsliga reaktionen. Eftersom provokation tar utgångspunkt i en vrede är det nödvändigt att ställa frågan hur känslorna kopplade till kränkningen uppstår.

Martha C. Nussbaum och Dan M. Kahan har i artikeln ”*Two conceptions of criminal law*” problematiserat huruvida en känsla innefattad värderingar är något man kan hålla en person moraliskt ansvarig för, oaktat värderingens lämplighet.⁴⁵ I sin analys utgår de dels från det mekanistiska perspektivet, känslor som naturliga inneboende krafter, samt det värderingsbara perspektivet, där känslor anses kopplat till de värderingar vi har. Det senare perspektivet ser känslor som socialt konstruerade. Nussbaum och Kahan konstaterar att vrede normalt inte uppstår då vi upplever något trivialt, utan att det istället är associerat till de saker eller personer vi värderar högt.⁴⁶

Om känslor innefattar värderingar kan en kränkning värderad på visst sätt också göra att vi reagerar olika. Värderingarna får då betydelse för vår reaktion.⁴⁷ Nussbaum och Kahan anser att emotionerna i sig tål att värderas, beroende av vilka värden och normer samhället önskar upprätthålla. En persons värderingar är avgörande för dennes känslor, och i sin tur personens handlingar. En person som känner vrede kan antingen finna det rimligt eller orimligt att ge utlopp för denna vrede genom våld. Nussbaum och Kahan menar att ett likställande av alla kränkingsanledningar inte är önskvärt, eftersom man då bortser från sociala normer och moraliska uppfattningar. Skulle man

---

⁴⁵ Kahan, Dan M. & Nussbaum, Martha C., *Two Conceptions of Emotion in Criminal Law*, Columbia Law Review, Vol. 96, No.2, 1996, s. 270.

⁴⁶ Kahan & Nussbaum, a.a. s. 278.

⁴⁷ Kahan & Nussbaum, a.a. s. 282.

enbart fokusera på hur stark själva känslan är skulle det underlätta för klandervärda känslor så som rasism och sexism.⁴⁸

Enligt Burman är det av intresse att sätta känslor i relation till den framprovocerade gärningen. Vidare anser Burman att valet av handling aldrig ifrågasätts, och uppmärksammar orimligheten i att i princip samtliga handlingar som sker efter ett kränkande beteende kvalificerar sig som en framprovocerad gärning och därmed bedöms mildare.⁴⁹

Den värdeneutralitet som Lernestedt förespråkar⁵⁰ kritiserar av Burman på så sätt att hon har svårt att se hur man kan bedöma en provokation utan att ta hänsyn till rådande normer på en generell nivå. En värdeneutralitet skulle innebära ett större fokus på den faktiska delen samt underlätta för ett mekanistiskt synsätt där det räcker att personen är i ett emotionellt relevant tillstånd.⁵¹

7.2 Värderingar

Provokation handlar om att delvis ursäktas⁵² den handling gärningsmannen företagit i ett tillstånd framkallat av offret. I många fall anser gärningsmannen att agerandet varit berättigat, vilket leder oss in på frågan hur olika värderingar spelar in.⁵³ Per Ole Träskman, professor emeritus i straffrätt vid Lunds universitet, formulerar problematiken såhär;

”Den avgörande frågan blir i vilken utsträckning domstolen skall acceptera de värderingar som gärningsmannen har och i vilken mån den i sitt domslut skall förkasta dem på grund av att de inte står i överensstämmelse med dem som mer allmänt accepteras i samhället. Skall domstolen acceptera att en man med starkt

---

⁴⁸ Burman, *Provokation*, s. 109,113.

⁴⁹ Burman, *Provokation*, s. 110.

⁵⁰ Se 4.1.

⁵¹ Burman, *Provokation*, s. 112.

⁵² Se 2.3.

⁵³ Träskman, Per Ole, *Normalfall eller dödande med förmildrande särdrag – gränsen mellan mord och dråp*, I: JT nr .2, 1995/96, s. 442.

rasistiska värderingar tar livet av en invandrare på grund av att han kom i affekt då invandraren (berättigat) kritiserade honom?”⁵⁴

I samband med ovanstående citat bör ett uppmärksammat fall från 1995 nämnas. En man stod åtalad för att med 64 stycken knivhugg berövat en annan man livet. Upprinnelsen till händelsen bestod i att offret hade närmat sig gärningsmannen med sexuella inviter. Gärningsmannen uppgav att han tyckte illa om homosexuella och ansåg att de demoraliserar samhället. Domstolen ansåg att han blivit utsatt för en allvarlig provokation i och med att den homosexuella mannen försatt honom i ett tillstånd av vrede. Det, tillsammans med ett mycket snabbt händelseförlopp, ansågs tillräckligt för att rubricera händelsen som dråp istället för mord.⁵⁵

Träskman problematiserar fallet med bakgrund av vilka värderingar som finns i samhället, och konstaterar att det i dagens samhälle råder allmän acceptans kring att såväl homo- som heterosexuella åtnjuter lika rättigheter. Trots att diskriminering av homosexuella inte accepteras från samhällets sida, frågar sig Träskman om det inte var just det faktum att offret var homosexuell som ledde till att brottet rubricerades som dråp istället för mord. Domstolen godtog gärningsmannens förklaring att den homosexuella inviten var provocerande, och Träskman frågar sig om bedömningen varit en annan om inviten kommit från en heterosexuell kvinna. Mannens uppfattning kring homosexuella som ”demoraliserande” hade likväl kunnat gälla hans kvinnosyn, och frågan är då vad som är en tillräckligt god orsak för att bli provocerad.⁵⁶

Burman intar ståndpunkten att domstolarna genom sina domar i stor utsträckning bekräftar de värderingar mannen har, exempelvis kring hur en kvinna bör bete sig. Genom att gärningsmannens affekt beskrivs som en moralisk godtagbar impuls visar domstolen enligt Burman förståelse för mannens reaktion.⁵⁷

---

⁵⁴ Träskman a.a. s. 443.

⁵⁵ NJA 1995 s. 464.

⁵⁶ Träskman a.a. s. 443.

⁵⁷ Burman, *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor*, s. 374.

7.2.1 Exempel på värderingars roll

Följande exempel från common law är talande för hur värderingar av en kvinnas förväntade moraliska beteende historiskt sett getts en rättslig betydelse. Otrohet ansågs tidigare vara det grövsta brott en kvinna kunde utsätta sin man för, medan en ogift kvinna inte kunde skuldbeläggas på samma sätt. För ett gift par ansågs mannen ha rätt till en kontroll över kvinnan, och vid en misshandel skulle hans straff lindras medan den ogiftas straff inte skulle det. Intressant är hur man värderat de känslor som uppstår. Det är med all sannolikhet samma typ av känsla som uppstår hos männen, men eftersom känslorna representerar olika värden kopplat till heder och värdighet skulle det vara moraliskt fel att likställa fallen.⁵⁸

---

⁵⁸ Kahan & Nussbaum a.a. s. 308.

8. Analys och slutsatser

8.1 Kan otrohet verkligen anses utgöra ett kränkande beteende i rättslig mening?

För att avgöra huruvida otrohet kan falla in under *ett uppenbart kränkande beteende* krävs att man vet varför ett kränkande beteende över huvud taget ska utgöra en förmildrande omständighet. Motiveringen⁵⁹ till 2010 års lagändring blir utan en sådan förklaring meningslös. Vidare krävs även riktlinjer för bedömningen, och trots att lagtexten enbart behandlar den faktiska delen utgår bedömningen i regel från en faktisk och en normativ del.⁶⁰

Provokation nämns som bekant inte i lagtexten, utan BrB 29 kap. 3 § 1p behandlar ett ”uppenbart kränkande beteende”. Ett uppenbart kränkande beteende består enligt förarbetena i en provokation, vilket i sin tur innebär att hetsa eller reta någon att begå brott. Steget från ett uppenbart kränkande beteende till att hetsa eller reta någon till brott är alldeles för långt. För att exemplifiera hur denna begreppsförvirring kan ställa till med problem ställer jag mig frågan huruvida otrohet kan tänkas vara ett uppenbart kränkande beteende. En allmän uppfattning kan nog med säkerhet sägas vara att en otrohet är kränkande för den som upplever det. Om man går vidare till att fråga sig huruvida en otrohet kan sägas vara det samma som att hetsa eller reta någon till att begå brott blir det svårare. Det ligger nära till hands att förstå ”hetsa någon till att begå brott” som att utmana någon att företa en brottslig handling. Exempelvis ett krogbråk där två personer utmanar varandra att börja slåss, vilket utmynnar i misshandel. Att ”reta någon till att begå brott” förutsätter nog inte ett lika upprört tillstånd, men skulle kunna avse då någon trycker på en persons känsliga eller svaga punkter i syfte att uppröra. Hetsa eller reta måste definieras som något man gör i syfte att få den andra att reagera, varför en otrohet, som i regel utförs i hemlighet, inte kan falla härunder. Det sista en kvinna vill är troligtvis att hennes man ska begå en brottslig handling gentemot henne. Trots att otrohet kan anses moraliskt fel är det inte synonymt med att

---

⁵⁹ Se 2.2.

⁶⁰ Se 3.

hetsa eller reta någon till brott. Orimligheten i att likställa begreppen *kränkande beteende* och *hetsa eller reta* blir tydlig. En åtskillnad bör definitivt göras av lagen, där man skiljer på de mer subtila kränkningarna, en otrohet, och kränkningar riktade direkt till personen i syfte att just hetsa eller reta.

Tydligare argumentation i domskälen var ett av skälen till att utvidga tillämpningsområdet för de förmildrande omständigheterna. Nedan jämförs två fall där ordbytet haft effekt, men utan att tydligare argumentation förekommit;

I 2015 års fall⁶¹ betraktades kvinnans rop till sin älskare som att hon ställde sig på hans sida, vilket tillsammans med otroheten ansågs utgöra en provokation.

I 1990 års fall⁶² konstaterar domstolen att händelsen på nattklubben inte är en tillräcklig provokation, däremot ansågs den som ett sista led i ett provocerande beteende som sträckt sig över flera år.

Det är anmärkningsvärt att ett rop, tolkat som ett ställningstagande, anses utgöra en provokation, medan ett uttalande från kvinnan att hon hellre skulle följa med vem som helst utom sin pojkvän hem inte ansågs tillräckligt kränkande. Instinktivt uppfattar jag det sistnämnda som mer kränkande än det första, och vi ser att lagändringen underlättar att beakta en kvinnas omoraliska beteende, då en lång rad händelser krävdes år 1990 medan en enstaka händelse räckte år 2015. Lagändringen har således underlättat för att tillämpa de förmildrande omständigheterna vid ett, enligt domstolen, kränkande beteende, dock utan att leda till tydligare domskäl. Effekten av lagändringen är onekligen att det blir lättare att lägga en kvinnas otrohet till grund för strafflindring.

Utifrån ovanstående anser jag att en otrohet inte kan räknas som ett kränkande beteende och anses som en förmildrande omständighet. Detta med utgångspunkt från otydliga riktlinjer och en otillfredsställande terminologi. Orimligheten i att ett ur domstolens synvinkel omoraliskt beteende från kvinnans sida kan läggas till grund för strafflindring blir extra tydlig i 1990 års fall. Det faktum att kvinnan gjort slut flera gånger har lagts till grund för domen, och det är mycket anmärkningsvärt att ett sådant beteende kan anses kränkande i straffrättslig mening.

---

⁶¹ Se 6.3.

⁶² Se 6.1.

8.2 Hur påverkas bedömningen av gärningsmannens och samhällets värderingar?

Olika ståndpunkter har framförts kring värderingarnas roll i relation till det kränkande beteendet, och jag vill vidareutveckla Träskmans analys⁶³ angående utfallet i 1995 års fall om offret istället varit en kvinna och gärningsmannen hyst samma föreställningar för kvinnor som han gjorde för homosexuella. Med utgångspunkt i att fallet är tjugo år gammalt får jämställdhetsdebatten mellan män och kvinnor anses kommit längre än vad den år 1995 hade gjort gällande homosexuella. Ett homosexuellt närmande kunde då accepteras som provocerande, medan samma negativa uppfattning om kvinnor troligen inte hade accepterats. Domstolen uttalar inte explicit att homosexualiteten är anledningen, men värderingarna kring homosexuella accepteras i någon mån indirekt genom att kränkingsanledningen godtas. Min slutsats är att samma beteende från en kvinna inte varit tillräckligt för att anses som provokation.

Likt Nussbaum och Kahan⁶⁴ är min uppfattning att ett likställande av alla kränkingsanledningar underlättar för omoraliska värderingar i samhället. Då strafflindring ges på grund av att det är orimligt att kräva att gärningsmannen behärskar sig, är det oundvikligt att ta hänsyn till olika värderingar när detta ska bedömas. Träskman är av uppfattningen att gärningsmannens värderingar hade betydelse i ovannämnda fall, men med hänsyn till min slutsats angående samma värderingar om kvinnor, tror jag även att samhällets värderingar får betydelse. Vi ser en kombination av ett framåtblickande, moralbildande perspektiv och ett bakåtblickande, och med hänsyn till att olika människor kan anse sig kränkta av vitt skilda anledningar är det oundvikligt att värderingar ges betydelse vid bedömningen – för att undvika detta krävs att bestämmelsen slopas och andra strafflindringsgrunder tar vid.⁶⁵

---

⁶³ Se 7.2.

⁶⁴ Se 7.1.

⁶⁵ Se 4.1.

8.3 Hur står provokationsbestämmelsen i relation till hedersrelaterat våld?

von Hirsch och Jareborgs analys kring det moraliska dilemmat är vid en första anblick mycket tilltalande. Den får oss att förstå hur vi kan ursäkta ett beteende, och tar hänsyn till den mycket mänskliga uppfattningen att man anser sig berättigad att handla på ett visst sätt. Analysen blir dock inte tilltalande när man ser vilka resultat den kan generera, då det inom hederskulturen anses moraliskt befogat att uppfostra en kvinna som betett sig klandervärt. Den sociala aspekten⁶⁶ får viss bärkraft i relation till hedersvåld, vilket givetvis inte är önskvärt.

Kan provokationsbestämmelsen möjliggöra ett ursäktande av hedersvåld? Det faktum att bestämmelsen inte kräver förlorad självkontroll underlättar en sådan argumentation, eftersom det framprovocerade våldet ursäktas med att det är just rimligt, vilket är samma grund hedersvåldet vilar på. Emellertid verkar svenska domstolar inte ta hänsyn till olika kulturens synsätt.⁶⁷ Ett påstående om en svensk variant av hedersvåld får viss bäring, eftersom den rimlighet som förutsätts i den normativa delen speglar moral och värderingar, dvs. samma mönster som ursäktar hedersvåldet.

Om vi bortser från hederskulturen, och enbart föreställer oss en misshandel som föregås av en kvinnas otrohet – kan det anses moraliskt godtagbart? Vad som talar för ett jakande svar är att den allmänna uppfattningen kring otrohet är att den är klandervärd, vilket talar för misshandel som en moraliskt godtagbar impuls. Att förklara provokationens karaktär som en förmildrande omständighet genom det moraliska dilemmat är med tanke på de oönskade resultat som ges inte tillfredsställande, och vi kan då se en svensk variant av hedersvåld. Problemet är vems moraliska uppfattning man ska utgå ifrån, och man måste återigen ställa sig frågan vems värderingar och synsätt som är avgörande – gärningsmannen eller samhällets. Ett stort problem med provokationsbestämmelsen är att den är så pass subjektivt utformad till sin karaktär att det blir näst intill omöjligt att bedöma den rent objektivt.

---

⁶⁶ Se 5.2.

⁶⁷ Se 5.2.

Jag har tidigare kommit fram till att värderingar spelar en avgörande roll för hur vi bedömer en kränkning. Med stöd av detta anser jag att provokationsbestämmelsen i viss mån möjliggör ett ursäktande av våld på grund av de moralföreställningar en man har, dvs. på liknande sätt som man inom hederskulturen kan ursäktas våld.

8.4 Hur kan straffrätten undvika att en kvinnas otrohet fungerar som grund för strafflindring?

Lernestedt har ifrågasatt huruvida en man som misshandlar sin otrogna fru ska kunna få strafflindring, och anser att provokationsbestämmelsen bör modifieras eller slopas. Tre förslag har uppgivits gällande detta.⁶⁸ Genom ett bakåtblickande perspektiv finns en risk med för stort fokus på den faktiska delen, och det blir svårt att hävda att en reaktion är orimlig. Effekten blir att man närmar sig ett godtagande av samtliga kränkingsanledningar.

Till skillnad från Lernestedt är jag av uppfattningen att moralbildande element (framåtblickande) krävs för att hantera den normativa delen. Den tar som bekant sikte på att bedöma vilka situationer som är acceptabla att inte behärska sig i, varför ett moralbildande element är nödvändigt. Lernestedt har även motsatt sig att den normativa bedömningen ska styras av majoritetens normer – jag anser däremot att majoritetens normer är absolut nödvändiga för att kunna bedöma en framprovocerad gärnings rimlighet. En bedömningsform med fokus på gärningsmannens uppfattning kring huruvida ett kränkande beteende skett är inte önskvärt. Det skulle i princip bli omöjligt att upphöra att betrakta en kvinnas otrohet som ett kränkande beteende – något som Lernestedt själv ifrågasätter om man bör kunna göra.⁶⁹

---

⁶⁸ Se 4.1.

⁶⁹ Se 4.

Att ta bort den normativa delen innebär att det räcker för provokationsbestämmelsens tillämpning att mannen är provocerad, oavsett om det är rimligt eller ej. Detta skulle tveklöst resultera i vad Nussbaum och Kahan förutspår.⁷⁰

Ett slopande av bestämmelsen skulle enligt Lernestedt kunna resultera i att dessa fall istället prövas mot BrB 29 kap 3§ 2p, där strafflindring ges på grund av förlorad självkontroll. Detta alternativ är överlägset mest tilltalande, eftersom de handlingar som prövas mot provokationsbestämmelsen snarare är att likna vid fall då gärningsmannen förlorar kontrollen. Att en man som med knytnävsslag slår sin fru i ansiktet, sparkar henne, trycker ned hennes huvud under ytan, kan få strafflindring på den grunden att han hade skäl att reagera så, är oacceptabelt. Situationerna är att likna vid förlorad självkontroll, inte minst eftersom att bli ”hetsad och retad” borde avse de situationer man inte kan kontrollera sig själv. En strafflindring bör istället prövas mot BrB 29 kap 3§ 2p. En misshandel av en kvinna på grund av hennes otrohet begången av en man som *inte* tappat kontrollen skulle då dömas som vilket brott som helst. Denna bedömningsform vore tveklöst bättre, och stämmer dessutom bättre överens med uppfattningen att mäns våld mot kvinnor aldrig någonsin ska accepteras eller ursäktas.

Domstolen har i 1990 års fall mildrat straffet med hjälp av både BrB 29 kap 3§ 1 och 2p. Som tidigare nämnt i rättsfallsbeskrivningen⁷¹, skriver domstolen i sina domskäl; *”då rann sinnet över på honom, och han ville ge henne en läxa för att hon lekte med hans känslor”*.⁷² Våldet förklaras dels utifrån en förlorad självkontroll, dels utifrån att han ville ”ge henne en läxa”. Domstolen har härigenom accepterat det som rimligt att mannen skulle uppfostra henne, och det är högst anmärkningsvärt att acceptera detta då man redan konstaterat att mannen var i ett tillstånd av förlorad självkontroll. Handlingen berodde på hans sinnestillstånd, men kunde ursäktas eftersom det var rimligt att uppfostra henne.

---

⁷⁰ Se 7.1.

⁷¹ Se 6.1.

⁷² NJA 1990 s. 776, (s. 788).

Även Anttilas modell⁷³ för hur den framprovocerade handlingen ska bedömas är problematisk. Anttila talar om gärningsmannens *förmåga* och utgår från att skulden är beroende av denne. Detta är att närma sig ett synsätt likt BrB 29 kap 3§ 2p, och ännu en grund för att gärningar föregångna av ett kränkande beteende istället bör provas mot denna strafflindringsgrund.

Även Leijonhufvuds resonemang stämmer bättre överens med en bedömningsform enligt BrB 29 kap. 3§ 2p. Hennes inställning är att viss strafflindring är rimlig om gärningsmannen inte kan förväntas hantera kränkningen. Emellertid tar provokationsbestämmelsen sikte på de situationer när gärningsmannen *inte kan förväntas behärska sig*, och ”en omständighet gärningsmannen inte kan förväntas hantera” liknar snarare ett tillstånd av förlorad självkontroll och bör därför bedömas enligt BrB 29 kap 3§ 2p.

---

⁷³ Se 3.3.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Mailkonversation med Madeleine Leijonhufvud, 2015-12-01

Tryckta källor

Utredningar

BRÅ, Rapport 2012:1, *Polisens utredningar av hedersrelaterat våld*

BRÅ, Rapport 2009:12, *Våld mot kvinnor och män i nära relationer – våldets karaktär och offrens erfarenhet av kontakter med rättsväsendet*

Lagar

BrB 1962:700 29 kap. 3§

SFS 2010:370 *Lag om ändring i brottsbalken*

Statens offentliga utredningar

SOU 2008:85 *Straff i proportion till brottets allvar*

Propositioner

Prop. 1987/88:120 *om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.)*

Prop. 2009/10:147 *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott*

Litteratur

Anttila, Inkeri, *Skuld och ansvar*, I: Straffrättsliga studier tillägnade Alvar Nelson, Iustus förlag, Uppsala 1985

Asp, Petter, Ulväng, Magnus, Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, Iustus förlag, Uppsala 2010

- Burman, Monica, *Blaming violent men – a challenge to the Swedish law on provocation*, I: Women's studies international forum 2014
- Burman, Monica, *Provokation – förnuft eller känsla?* I: Festskrift till Per Ole Träskman, Norstedts juridik 2011
- Burman, Monica, *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*, Iustus förlag, Uppsala 2007
- Jareborg, Nils, *Determinism och straffrättsligt ansvar*, I: Straffrättsliga studier tillägnade Alvar Nelson, Iustus förlag, Uppsala 1985
- Jareborg, Nils & Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, 3:e upplagan, Norstedts juridik, Visby 2010
- Kahan, Dan M. & Nussbaum, Martha C., *Two Conceptions of Emotion in Criminal Law*, Columbia Law Review, Vol. 96, No.2, 1996
- Lernestedt, Claes, *Dit och tillbaka igen – om individ och struktur i straffrätten*, Iustus förlag, Uppsala 2010
- Mahmoudi, Said, *Om hedersmord*, I: JT nr. 1 2002/03 s.242
- von Hirsch, Andrew & Jareborg, Nils, *Provokation*, I: Nordisk tidsskrift for Kriminalvidenskab, Kandrups bogtrykkeri 1986

Rättsfallsförteckning

NJA 1972 s. 654

NJA 1978 s. 244

NJA 1990 s. 776

NJA 1995 s. 464

RH 1990:125, HovR för Västra Sverige, mål nr. B 1330/89

Svea HovR, mål nr. B 33-08, 2009-03-10

Vänersborgs TR, mål nr. B 1260-15, 2015-09-29

Bilaga

Mailkonversation med Madeleine Leijonhufvud

Från: Charlotta Edvinsson <chedvinsson@gmail.com>

Till: Madeleine Leijonhufvud <madeleine.leijonhufvud@juridicum.se.se>

Datum: 2015-12-01

”Hej,

Tack så hemskt mycket! Här kommer några funderingar och frågeställningar:

1. Är det över huvud taget rimligt att otrohet ska räknas som ett kränkande beteende som därmed kan leda till strafflindring alternativt lägre rubricering?

2. I samband med det uppmärksammade fallet från september frågade sig många icke jurister via sociala medier om vi i Sverige har en lagstiftning som rent ut sagt tillåter hedersvåld. I många kulturer anses det som ett provocerande beteende om kvinnan inte betar sig ”rätt”, och män kan t.o.m gå straffria efter en misshandel/mord som anses ha skett pga provokation från kvinnans sida. Ser Du en problematik i att vi har en reglering där mäns våldsamma beteende faktiskt till viss del ursäktas pga kvinnans omoraliska beteende?

3. I förarbetena finns ingen klar motivering varför provokation över huvud taget ska räknas som förmildrande, och det finns knappt några riktlinjer för domstolarna ska bedöma en kränkning.

Är detta ett problem för såväl förutsägbarheten och även rättssäkerheten?

4. I ett uppmärksammat fall från 1990 dömdes en man för dråp istället för mord, då han ansågs ha blivit utsatt för en kränkning då en homosexuell gjort sexuella närmanden. Mannen uppgav att han föraktade homosexuella.

Genom att godta närmandet som en kränkning, är det att underlätta och acceptera oönskade värderingar, som tex homofobi?

(Eller rasism, tex om en utländsk person närmat sig en person med rasistiska åsikter kan man tänka sig att en domstol skulle godta en förklaring kring att han blivit kränkt. Hur blir detta om en man skulle uppges att han föraktar kvinnor, kan man fråga sig).

Uppskattar enormt att Du tar dig tiden, stort tack! Charlotta Edvinsson”

Från: Madeleine Leijonhufvud <madeleine.leijonhufvud@juridicum.se.se>

Till: Charlotta Edvinsson <chedvinsson@gmail.com>

Datum: 2015-12-01

”Här några försök till svar - jag har inte själv skrivit om dessa frågor.

1) Det kan verkligen ifrågasättas. Kränkande ska ju beteendet vara mot den som sedan begår brott. Är otrohet i vår tid kränkande mot make/partner?

2) Att se en kvinnas vägran följa förtryckande seder i en viss kultur som kränkande mot den som sedan begår brott mot henne - och därmed beakta det som strafflindringsgrund - är svårt förena mot vårt samhälles avståndstagande från kvinnoförtryck.

Mäns våld mot kvinnor bör inte kunna försvaras på sådana grunder.

Frågan är dock om man kan anse det rimligt att ändå beakta känsloläget hos den som slår (ed), som en faktisk omständighet han inte kan förväntas hantera.

3) Definitivt.

4) Här krockar ju den rättsliga bedömningen tydligt med dagens svenska värdering. Se under 2), det är om man ska bedöma gärningsmannens handling utifrån hans personliga känslor som man kan förklara domen. Dina följdfrågor blir då klart relevanta.

Lycka till med exjobbet!

Madeleine Leijonhufvud”